

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 133 2012

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Anders Cullhed, Anders Olsson, Boel Westin

Uppsala: Torsten Petterson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Otto Fischer (uppsatser) och Jerry Määttä (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av

Magnus Bergvalls Stiftelse och Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word till info@svelitt.se. Konsultera skribentinstruktionerna på sällskapets hemsida innan du skickar in. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 15 juni 2013 och för recensioner 1 september 2013. *Samlaren* publiceras även digitalt, varför den som sänder in material till *Samlaren* därmed anses medge digital publicering. Den digitala utgåvan nås på: <http://www.svelitt.se/samlaren/index.html>. Sällskapet avser att kontinuerligt tillgängliggöra även äldre årgångar av tidskriften.

Uppsatsförfattarna erhåller digitalt underlag för särtryck i form av en pdf-fil.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet PG: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.svelitt.se.

ISBN 978-91-87666-32-4

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2013

Andreas Hedbergs avhandling är språkligt välformulerad och har den goda ambitionen att angräpa litteraturen tematiskt utifrån dess relationer till det omgivande samhället, vilket inkluderar en bred contextualisering av verkens inre och yttre sammanhang samt ett genomgående receptions-perspektiv. Ur formell synpunkt är avhandlingen välarbetad. Det är bara i ljuset av dess övriga noggrannhet och detaljrikedom som det är lite förvånande att välkända signaturer som -pt- (Hans Emil Larsson) och Jacqueline (Jacobine Ring) inte har avkodats. Den senare är en av mycket få kvinnliga aktörer i samband med Rydbergreceptionen, samt i avhandlingen över huvud taget, och kunde bland annat därför ha förtjänat att lyftas fram. I detta sammanhang vill jag också påpeka att Hedbergs resonemang angående *Vapensmeden* som tankeexperiment (särskilt i anslutning till exemplet Hærén, s. 137), kunde ha kvalificerats om han tagit del av de korrekturen i Nordiska museets arkiv som visar att Rydberg gjorde väsentliga ändringar och tillägg i romanen kort före publiceringen (även i diktsamlingen och "Grottesången" genomfördes omfattande strykningar och tillägg i sista korrekturen). Sammanfattningsvis uppfattar jag alltså den perspektivrika läsningen av "Den vita rasens framtid" som avhandlingens starkaste del. Men även de berättartekniska och retoriska analyserna är i sig väl genomförda, och som kartläggning betraktad är bibliografin över 1900-talets Rydbergutgivning värdefull.

Utöver detta lämnar avhandlingen mycket övrigt att önska, och många av de synpunkter jag anfört ovan kan sammanfattas med att avhandlingens övergripande problem är dess avsaknad av just problem. Till att börja med presenteras aldrig någon analytisk forskningsfråga som klargör vilken kunskap man kan förvänta sig att avhandlingen ska bidra med, varför denna kunskap behövs, och på vilket sätt de ingående delundersökningarna är ägnade att åstadkomma detta. Ingenstans förs några resonemang kring val av empiriskt material, metoder eller avgränsningar. Det närmaste Hedberg kommer sådana formuleringar är då han hävdar att de båda Rydbergverk som avhandlingen behandlar "förtjänar att lyftas fram" (s. 16). Men vare sig detta, eller att delar av Rydbergs författarskap "fallit i glömska" (s. 29) utgör förstas ett vetenskapligt problem.

Det framstår närmast som om avhandlingens framställningssätt med ett antal teser som aldrig utvecklas eller utmanas, har valts för att undvika pro-

blematiseringar, oklarheter och frågor utan givna svar. Trots det emellanåt mycket mångtydiga materialet, innehåller avhandlingen inte ett enda frågetecken som skrivits av avhandlingsförfattaren själv. I min läsning leder detta till att jag uppfattar avhandlingens två första kapitel som styrda av en agenda, snarare än drivna av en vetenskaplig ambition att undersöka, förklara och förstå, vilket medför att de i stor utsträckning saknar trovärdighet i sina slutsatser.

En studie av Viktor Rydbergs samhällskritik, och av hur olika ideal och hotbilder framträder i hans författarskap, kunde vara relevant för forskare inom vitt skilda discipliner, intresserade av det sena 1800-talets kulturella, sociala och politiska förändringar. Andreas Hedbergs avhandling har en mer begränsad räckvidd, och utgör ett bidrag till Rydbergforskningen främst genom sina kartläggande inslag och sina metoder (Rydbergs litterära tekniker), inte genom de kunskapsanspråk som dess teser postulerar om författarens politiska utveckling eller författarskapets nyorientering.

Andreas Nyblom

Astrid Regnell, *Att se stjärnor på ljusa dagen. Förvandling och försoning i August Strindbergs En blå bok*. Ellerströms. Lund 2009.

Astrid Regnells avhandling är en undersökning av August Strindbergs *En blå bok*, som kom ut i fyra delar mellan 1907 och 1912. Avhandlingens mål, skriver författaren, är "att söka ett mönster som binder ihop Strindbergs spekulationer i så olika ämnen som till exempel kilskriftens betydelse, avstånden till stjärnorna, kvinnans svärbemästrade karaktär och frågan hur man ska förstå Kristi ställföreträdande lidande" (s. 17). Detta mönster hittar hon i den alkemiska förvandlingen. Regnells avhandling är disponerad i sju delar. I introduktionen definierar författaren studiens syfte och sina metodologiska grundval, framställer de hypoteser som hon kommer att undersöka samt redovisar den tidigare forskningen. Boken avslutas med ett kapitel om Strindbergs religion.

Av bokens huvuddel är det första kapitlet en diskussion av Strindbergs förankring i den esoteriska traditionen, det andra en genreteoretisk undersökning av *En Blå bok* mot fonden av den andakts- och väckelselitteratur som författaren läste. De övriga delarna kan sägas vara strukturerade efter ett tema-

tiskt mönster (även om Jean-Pierre Richard, Gaston Bachelard eller den tematiska skolan överhuvudtaget aldrig omnämns); de behandlar "Naturens förvandlingar", "Molnen, ljuset och genomskinligheten", "Himmelsfenomenen" och "Diktens förvandling".

Avhandlingens mest intressanta del är undersökningen av "Kristna genrer i En blå bok" (s. 55–82). Det har redan tidigare konstaterats (i enlighet med författarens egna utsagor) att *En blå bok* är en blandning av olika kristna genrer: breviarium, andaktsbok, meditationer, religiös dialog; den har också inslag av dagbok och vetenskaplig rapport. Regnell driver tanken att *En blå boks* uppsatser beskriver olika aspekter av en meditationsprocess, ett identitetsskifte som är förbundet med att man renar bort sinnevärldens störningar och att "den verkliga verkligheten (gör sig) påmind – samtidigt som det egna jaget börjar upplevas som överkligt" (s. 71). Detta är en relevant synpunkt. Strindberg skriver ofta att han är förmögen att uppnå "vissa tillstånd" och att han längtar efter befrielsen "från intressen, från passioner, från konventionella hänsyn" (*En blå bok*, 1997, s. 227). Denna förankring i den kristna meditationstraditionen är påtaglig också i andra av hans texter, i synnerhet i *Ensam*.

Strindberg var som bekant en flitig "läsare" inte bara i den religiösa mening som han själv tillskrev ordet, utan också i den mera vanliga; hans otroliga läshunger gör att vi ständigt är fångna i ett intertextuellt nät med referenser till all slags litteratur, från Bibeln till samtida populärvetenskapliga framställningar. Strindberg ägde och läste lutherska brevriarier, men även Thomas a Kempis' *Om Kristi efterföljelse* och Ignatius av Loyolas handledning i meditation, *Andliga övningar*. För Regnell blir omvändelsemönstret (som hon skriver in i en bredare kontext av naturens och människans metamorfoser) det centrala inslaget i *En blå bok*. Flera kärnbegrepp i Strindbergs sena författarskap kan dessutom relateras till andaktslitteraturen. Författaren använde sig flitigt av den tyske pedagogens Heinrich Zschokkes *Andaktsstunder eller Christliga Betraktelser för hvar dag i året*, där frasen "Det skenbara och det verkliga" och utläggningar om sinnenas bedräglighet kan återfinnas; detta öppnar en ingång till temat "villornas värld", där skenbilder, överkliga och virtuella bilder blir objekt för Strindbergs optiskt-metafysiska undersökningar. Också sömngångarmotivet återfinns i författarens kristna läsningar. *Blå bokens* sömngångare ser Regnell som arv från den tidiga andaktslitteraturen,

där den gudlöse och oupplyste framställs som en sovande som måste väckas till insyn. På ett annat plan anknyter bokens fraseologi till samma tradition: spørsmålet "Vad är...", som återkommer i flera rubriker i *En blå bok*, är ett lån från Luthers katekes.

Att se *En blå bok* som en lång moralpredikan full av barocka utvecklingar, lösa associationer och parentetiska inskjutningar är helt berättigat. Dess centrala budskap mynnar ut i läran "att livet har fortsättning på andra sidan" och om vårt behov av kontakt "med den överjordiska ledningen." Rollen som profet och uppfostrare som Strindberg intar närmar honom inte bara till de franska förebilderna som han själv omnämner i korrespondensen, i synnerhet till den sene Flaubert och Huysmans, utan också till den dåtida ryska litteraturen; liksom Tolstoj, vars författarskap Strindberg redan på 1880-talet värderade högt, ser han skönlitteraturen inte som en primärt estetisk verksamhet, utan som en vehikel som ska förmedla moraliska och religiösa budskap. Genom breviarieformen anknyter *En blå bok* dessutom till den religiösa förnyelsen på kontinenten: när Rainer Maria Rilke 1905 skickar manuskriptet av *Das Stunden-Buch* till sin förläggare Anton Kippenberg ber han honom att utforma bandet som en andaktsbok eller ett breviarium, med arkaiserande träsnitt som skulle följa dikttexterna.

Denna starka moraliserande röst undermineras dock ständigt av ett annat anspråk: att polyfoniskt belysa verkligheten, att se saker ur olika perspektiv och införliva olika roller: "Du är en diktare, och skall göra reinkarnationer redan här; du har rätt att dikta diktarpersonligheter, och på varje stadium tala dens språk du föreställer; du får göra homunkler, du får självalstra, polymerisera dig [...]" heter det i kapitlet "Diktarens barn" i *En blå bok*, ett resonemang som han upprepar om och om, t.ex. i *Götiska rummen* och *Tjänstekvinnans son*. Det är kanske just denna tendens till självdekonstruktion som gör att den annars ofta dogmatiska, sene Strindberg känns så vital och oförutsägbar.

Ordet "transmutation", som Strindberg i *Götiska rummen* definierar som "grundämnenas förmåga att övergå i varandra" och som han genomgående använder sig av i sina kemiska studier, blir ett paraplybegrepp för alla slags förvandlingar av materien (Mendelejevs periodiska system förkastade han som bekant). Dess användning är mycket kontextuell, och det kan betyda allt från metallernas förmåga att genomgå oändliga metamorfoser, eller processerna som försiggår vid jäsnings, till de

förändringar som plåten genomgår vid den fotografiska processen.

I en lång rad närläsningar av de naturvetenskapliga kapitlen i *En blå bok* redovisar Regnell hur Strindberg i sin kamp mot den positivistiska vetenskapen och dess försök att fånga naturen i lagar använder sig av transformationstänkandet. Regnell återger Strindbergs argument omfångsrikt och korrekt. Hon framhäver med rätt att Strindberg i den ockulta och hermetiska traditionens kölvatten såg naturen som en öppen bok vars hieroglyfer måste tolkas och att himlakropparna blir för honom medier för den gudomliga instansen. I en del kapitel missar författaren, som jag tror, de polemiska poängerna som är inbyggda i texten. Så sker i tolkningen av kapitlet "Föreningar=Transmutationer", som är riktat mot de experter som (mycket riktigt, förresten) pekade på att de spår av olika element som Strindberg hittade i sina retorter inte alls var resultat av alkemiska förvandlingar av *prima materia*, utan helt enkelt föreningar. Samma gäller Strindbergs utläggningar om spektralanalysen, en metod där man gör en kemisk analys genom att utforska atomers och molekylers spektra; den introducerades 1859 och blev för Strindberg en av positivismens falka idoler.

Här och vid flera andra tillfällen återkommer Regnell till Strindbergs utläggningar om färger. Hon väljer att tolka dem i termer av den alkemiska bildsymboliken. Detta bidrar säkerligen till avhandlingens konsistens, men tesen att "Strindberg utnyttjar färgerna på ett sätt som för tankarna till alkemisternas beskrivningar av färger vid elixirtillverkningen [...]" (s. 110) tycks mig dock vara problematisk. Visserligen var Strindberg praktiserande alkemist och visserligen hade färgerna för honom symboliska innebörder, men att det skulle finnas direkta kopplingar mellan dessa och den rika alkemiska traditionen (som bl.a. C.G. Jung ingående har beskrivit) tycks mig sakna belägg i hans texter. Det är snarare tvärtom: författaren som hade så lätt att absorbera idégodis från olika kulturkretsar förblev överraskande nog oberörd av det rika alkemiska bildspråket som borde stå honom nära.

För Regnell överskrider Strindbergs transmutationer naturvetenskapens område; de omfattar såväl "diktens potential att förvandlas till verklighet" (s. 21) som det religiösa grundmönstret i hans sena skrifter: den rebelliske hedningens väg till Damaskus, som han själv genomgått och som prefixerats av en lång rad av historiska, mytologiska och litterära gestalter med Swedenborg i spetsen.

Detta med rätta; i *I Chings* schemata och i Leibniz' utkast till binärkalkylen (båda återfinns i Gröna säcken) hittade han ett enkelt kardinalmönster som hela naturen bygger på: allt består av ett litet antal ständigt återkommande grundelement som varieras och permuteras i oändligt många varianter. Mönstret visade sig vara effektivt på det teatraliska planet – Strindberg använder det t.ex. i *Ett drömspel*. För forskningen är dock en sådan problemställning inte helt oproblematisk: förvandlingsmönstret är så pass brett och djupt förankrad i den litterära traditionen att den lutar mot det intetsäggande; i princip skulle man kunna beskriva *all* litteratur, från Ovidius och Nya Testamentet till Kafka och postmodern prosa med den.

Å andra sidan har en sådan bred avgränsning av forskningsfältet sina fördelar. Den explicit systematiska Strindberg låter sig inte infångas i några filosofiska eller, desto mindre, litteraturvetenskapliga modeller. Redan den insiktsfulle biskopen Nathan Söderblom påpekade att Strindberg knappast var språkrör för *en* åskådning: "Ty han aldrig riktigt blivit hemmastadd i någon. Denna styrsellöst framslungande farkost kan icke lida någon stiltje och låta sig aldrig fångas av någon hamn." (s. 87) Liksom Nietzsche är Strindberg ständigt på väg mot något annat, mot en personlig metamorfos, och hans motsägelsefulla språk blir ett redskap för att "köra och vända" tvistefrågor, att sätta dem under debatt och utreda dem ur olika synpunkter och perspektiv. Förvandlingen blir ett nyckelbegrepp i tolkningen av naturens chifferskrift, men beskriver också hans författarattityd.

Regnell citerar Martin Lamm, som i *En blå bok* ser en katekesform med frågor och svar; viktigare tycks mig dock vara Lamms konstaterande att den är en kaotiskt uppbyggd encyklopedi. Den moderna romanen har (som bl.a. Italo Calvino och Sara Danius har pekat på) övertagit de tidigare encyklopediska framställningarnas ambitioner att på ett totalt sätt beskriva verklighetens alla aspekter. Detta krävde ett nytt formspråk: en blandning mellan essä och fiktion. Hos Strindberg är denna hybridisering mest påtaglig i *Götiska rummen* och *Svarta fanor*. Ett sådant brett prosaregister, som omfattar såväl sociala och psykologiska skildringar som naturvetenskapliga utläggningar, är en logisk konsekvens av den utvidgade definitionen av den naturalistiska poetiken som Strindberg (vid sidan av Huysmans) pläderar för under och efter Infernokrisen; denna omfattar numera också det osynliga och andliga.

En blå bok kan ses som ytterligare ett försök att tillämpa denna supernaturalism, denna gång genom att återuppliva den gamla encyklopediska formen: den är indelad i små avsnitt som belyser skapelsen i alla dess aspekter och ofta ger en allegorisk tolkning av den. Det finns självklart också ett omedvetet självparodiskt drag i detta: Strindberg framstår i boken som självutnämnd expert på allt. ”*Bouvard et Pécuchet c'est moi*”, skulle han kunnat utropa om han hade känt till Flauberts ironiska framställning av den vetenskapligt orienterade lekmannens upphöjelse och fall. En underström av absurd humor gör att boken stundvis är en hejdlöst rolig läsning – dels, som i uppsatser som ”Crex, crex” eller ”Det kan man också göra”, genom bevisföringens ostentativa och nästan oförsämda absurditet, dels genom dess pamflettform. Strindbergs hyperboliska raseriutbrott är riktade mot den virulenta ateismen, positivismen och darwinismen och dess akademiska representanter; talrika passager behandlar den akademiska världen med dess bysantiska ritualer, självgodhet, opportunistisk och grupptänkande.

Det encyklopediska inslaget hänger samman med ett spörsmål som var lika brinnande aktuellt för Strindberg som för en stor del av 1800-talets författare: låter religion och gudstro förena sig med de nya vetenskapliga upptäckterna? Den sekulariserade, psykologiserande och teknologiskt fixerade moderniteten förtränger gärna den religiösa impulsen; det övernaturliga och transcendentia förflyttas således till den fantastiska litteraturens område; där är det fortfarande tillåtet att öppet gestalta den metafysiska problematiken. *Das Unheimliche*, som tidigare varit ett tecken på den gudomliga instansens ingripande i människornas värld, blir förskjutet till det övernaturligas domäner (Victoria Nelsons *The Secret Life of Puppets* ger en fascinerande inblick i denna problematik).

Det fanns dock också andra sätt att tackla problemet. En rik flora av litterära, filosofiska och paravetenskapliga texter försöker att skapa alternativa modeller av verkligheten – deras ambition var att sammanfoga utforskandet av den materiella världen med metafysiska naturförklaringar. Den tyska romantiska naturfilosofin är en självklar referenspunkt till Strindbergs naturvetenskap: Novalis, Humboldt och Chladni omnämns och citeras också mycket riktigt i *En blå bok* vid flera tillfällen (Regnell kommenterar förresten kapitlet om ”tonblommorna” utan att hänvisa till den siste); en annan viktig intertext utgörs av Edgar Allan

Poes prosapoem *Eureka* (som nyligen kommit ut i svensks översättning).

Sekelskiftets ockultism var ett försök att upprätthålla denna balansgång mellan vetenskap och tro. För forskningen kring modernismen var den under en lång tid något av ett tabubelagt arv. För en rationalistiskt tränad litteratur- och kulturforskare framstår tron på dansande bord, telepatiska samlag eller diverse geléaktiga substanser som avsöndras av kroppen efter döden som skrattretande och smått pinsamma. Detta har förändrats med intaget av *cultural studies*. Ockultismen har på nytt blivit aktuell som en av de många olika former av alternativ, personlig och heretisk religiositet som odlades av modernistiska författare och konstnärer. I ett litteraturteoretiskt sammanhang är den av speciellt intresse också av ett annat skäl: ockultisterna använde sig av samma hermeneutiska procedurer som själva litteraturteorin bygger på. Det gällde således att tolka teckensystem och sammanknytta dem till meningsfulla, semantiskt koherenta mönster, en metod som Strindberg använder i många sammanhang i *Ockulta dagboken* och anteckningarna från Gröna säcken.

Regnell ger en informativ genomgång av Strindbergs ockulta intressen. Den bygger i stort sett på tidigare svensk forskning; bland många andra har Martin Lamm, Göran Stockenström, Lotta Gavel-Adams och Per Stam klargjort Strindbergs förankring i dåtidens ockulta föreställningar. Deras insatser kan kompletteras med monografier om ockultistiska miljöer i 1800-tals Paris (som J. W. Monroes *Laboratories of Faith. Mesmerism, Spiritism, and Occultism in Modern France*) och den rika florran av litteratur om ockultismens inflytande på den anglosaxiska modernismen, f.a. Yeats men också Pound, H.D., Joyce och även T.S. Eliot.

Dessa studier öppnar också, som jag tror, för nya, intertextuella läsningar av Strindberg. Hans kontakter med kulturlivet i Tyskland och Frankrike är välbeskrivna – forskningen har dock inte tillräckligt mycket bekymrat sig med att se hans författarskap i kontexten av alternativa religionsformer i den modernistiska litteraturen. Tankegångar som Strindberg driver i sina naturvetenskapliga studier återfinns i de mest oväntade sammanhang: idén om materians stora kretslopp, om odödligheten som är inbyggd i materians transformationer, som Strindberg – i Linnés fotspar – formulerar i ”*Etudes funebres*” återfinns t.ex. i Osip Mandelstams *Resa till Armenien*. F.a. är dock likheterna mellan Strindbergs hermetiska naturveten-

skap och W.B. Yeats' ockulta projekt slående. Flera forskare (Carlsson, Szalzer, Smith) har snuddat vid ämnet; det saknas dock en mer omfattande studie av dessa två kanoniska författarskap som har sina rötter i läsningar av samma källor: den esoteriska traditionen, 1800-talets ockultister, österländska och pseudoösterländska visdomsböcker, och inte minst Swedenborg. Också i kontexten av det moderna dramat utveckling kan detta ge fruktbara resultat: båda driver idén om våra döda på ett påtagligt, materiellt sätt befinner sig i de levandes värld; ur teaterhistorisk synpunkt kan en del av Yeats' sena pjäser, i synnerhet *Purgatory*, ses som *the missing link* mellan Strindbergs kammarspel och Samuel Becketts avskalade, postapokalyptiska skildringar.

För Yeats hade de japanska noh-spelen varit en viktig inspirationskälla för hans uppfattningar om själavandring och levande döda som hemsöker världen. Hos Strindberg kan orientalismen bäddas in i en bredare kontext av hans letande efter "det ursprungliga" i kulturen och religionen (därav också av hans sympatier för katolicismen som den äldre formen av kristendom). Hans orientaliska studier var på många sätt tidstypiska. Den amerikanske orientalisterna Ernst Fenollosa skriver under samma tid som Strindberg ger ut sina broschyrer om det kinesiska språket essän *The Chinese Written Character as a Medium for Poetry. An Ars Poetica*; den kommer att ges ut av Ezra Pound, som också ymnigt refererade till den i sin teori kring den ideogrammatiska metoden. När Elias Canetti ett decennium senare i *Förländningen* beskriver den exemplariske bokmänniskan, som med sin brinnande hjärna pendlar mellan geni och galenskap, väljer han att göra honom till privatdocent i sinologi.

Detta sökande efter det ursprungliga och oförfalskade i kulturen är dock involverat i intertextuella och interkulturella paradoxer: kulturens "genuina" och "oblandade" skikt uppenbarar sig genom andrahandsцитat och -källor. Strindberg anammar sina kunskaper om religions- och kulturhistoria genom sekundärlitteratur, populärvetenskapliga framställningar, encyklopedier och läroböcker. Denna inkonsekvens förbinder honom med flera kanoniska modernister. När författare som Ezra Pound eller T.S. Eliot försöker gräva sig fram till kulturens "primära" lager och återuppliva det autentiska, universella i den, sker detta genom en rad förmedlande instanser, genom översättningar och tolkningar av europeiska antropologer och mytografer (som den tyske etnologen Leo Frobenius, folkloristen Jessie Weston, f.a. dock James George

Frazer). Oftast handlar det om något som vi med Eric Hobsbawm skulle kunna kalla *invented traditions*: i *En blå bok* fungerar orienten, men också medeltiden och hela den hermetiska linjen i den europeiska kulturen som sådana uppfunna traditioner, och Swedenborg och Goethe som konstruerade föregångare. De ska ge ett historiskt fundament för författarens egen position; deras "ursprungliga" visdom ställs mot positivismens förfalskade läror.

Här återkommer vi till frågan om hur man kan integrera modern vetenskap med religionen och gudstron. Strindberg, inte minst som författare till *En blå bok*, framstår som en av de många postromantiska och modernistiska författare som försöker amalgamera den religiösa tron med vetenskapliga termer, att förena vetenskapligt *techné* med religiöst *gnosis* och rädda den kraschande teologiska diskursen genom att föra in den i en teknologisk och naturvetenskaplig ram. Detta gör honom också levande för dagens litteratur- och kulturvetenskapliga debatt med dess fokusering på det tvärvetenskapliga och på diskursernas dialog. Astrid Regnells avhandling är ett välkommet inlägg i denna debatt.

Jan Balbierz

Ann-Sofi Ljung Svensson, *Jordens dotter. Selma Lagerlöf och den tyska hembygdslitteraturen*. Makedam. Göteborg/Stockholm, 2011.

Om Selma Lagerlöf har det som bekant skrivits åtskilligt genom åren, inte minst av lundensare. Betydande forskningsinsatser har gjorts av Ulla-Britta Lagerroth, med avhandlingen *Körkarlen och Bannlyst* (1963), som ju är en motiv- och idéstudie i Lagerlöfs 10-talsdiktning, och av Erland Lagerroth, med sin avhandling om landskaps- och naturskildringar i *Gösta Berlings saga* och *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige*, vilken lades fram några år tidigare. Går vi längre tillbaka i tiden kan vi dröja vid Walter Berendsohns bidrag redan på 1920-talet, som i många avseenden lade en grund för andra att bygga vidare på, även om en del av hans infallsvinklar i dag kan kännas obsoleta. Går vi framåt i tiden stannar jag gärna vid Maria Karlssons avhandling *Känslans röst. Det melodramatiska i Selma Lagerlöfs romankonst* (framlagd i Uppsala 2002), Jenny Bergenmars *Förvildade hjärtan. Livets estetik och berättandets etik i Selma Lagerlöfs Gösta Berlings*